

СТАТУС ІВРИТУ ТА АРАБСЬКОЇ МОВИ У ДЕРЖАВІ

ІЗРАЇЛЬ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим фактом, що мовний фактор в суспільстві, в тому числі ізраїльському, відіграє надзвичайно важливу роль. Від того, яку мовну політику проводить держава, які її цілі і завдання, значною мірою залежить стабільність і цілісність суспільства, його самодостатність, ефективне функціонування і розвиток.

З моменту мусульманських завоювань у VII столітті і аж до падіння Османської імперії, арабська мова була гегемонною в Палестині. У той же час, важливу роль відігравали й деякі інші мови, такі як, наприклад, грецька і арамейська, пізніше турецька, і, нарешті, західноєвропейські мови. Так в Єрусалимі на кінець XIX століття, на додаток до арабської мови, використовувались турецька, грецька, ідиш, англійська, німецька, латина і арамейська. Багато жителів, особливо тих, що жили у містах, були двомовними або навіть багатомовними.

Кінець османського панування призвів до далекосяжних наслідків у всіх соціально значущих сферах, в тому числі мовній¹. У 1922 р. Королівським декретом було встановлено, що офіційними мовами в Підмандатній Палестині є англійська, арабська та іврит (саме в такому порядку). Стаття 82 встановлювала дослівно наступне: «Всі накази, офіційні повідомлення та офіційні формуляри уряду, і всі офіційні повідомлення місцевих органів влади та муніципалітетів, в сферах, які будуть передбачені наказом Верховного комісара, мають бути опубліковані англійською, арабською та на івриті. Ці три мови можуть використовуватись в дебатах і дискусіях в Законодавчій раді, і стосуватись будь-яких порядків, які будуть встановлюватись час від часу, а також у державних установах і приміщеннях суду»².

Після поправки, прийнятої в 1948 р вже у новоствореному Ізраїлі, англійська мова втратила свій колишній статус, залишивши офіційними лише іврит та арабську. Цікаво, однак, що з того часу Держава Ізраїль не приймала жодного статуту, який би чітко визначав їх юридичний статус. При цьому розуміння змісту статті з самого початку було надзвичайно вузьким. Зокрема, під час обговорення тексту Декларації Незалежності, Давід Бен-Гуріон заявив, що «ніхто не буде заперечувати проти ... вільного використання [будь-якої] мови, але ... державною мовою є іврит. Це не суперечить праву інших резидентів на використання їх [рідних] мов»³.

У самому тексті декларації, яку деякі дослідники також відносять до документів, регулюючих мовні відносини в Ізраїлі, проголошується дослівно наступне: «Держава Ізраїль ... докладне зусиль для розвитку країни на користь всіх її жителів; вона буде ґрунтуватись на принципах свободи, справедливості і миру...; реалізує повну громадянську і політичну рівноправність всіх своїх

- ¹ Amara M. The Vitality of the Arabic Language in Israel from a Sociolinguistic Perspective / M. Amara // Adalah's Newsletter – 2006. – № 29 – P. 2.
- ² The Palestine Order in Council [Електронний ресурс] // United Nations Informational System on the Question of Palestine – 1922. – Режим доступу: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/C7AAE196F41AA055052565F50054E656>
- ³ Harel-Shalev A. Arabic as a Minority Language in Israel: A Comparative Perspective / A. Harel-Shalev // Adalah's Newsletter – 2005. – № 14 – P. 4-5.

громадян...; забезпечить свободу віросповідання, совісті, вибору мови, освіти і культури...»¹.

Таким чином, навіть суто формально, використання арабської мови не визнається колективним правом національної меншини, а лише індивідуальним правом жителів країни, що, в свою чергу, істотно обмежує можливості розвитку, як самої мови, так і арабської громади Ізраїлю.

Симптоматично й те, що Верховний суд, розглядаючи приватні позови громадян, визнає використання арабської мови природним правом жителів країни, як правило, навіть не посилаючись при цьому на його офіційний статус².

Не сприяє розвитку арабської мови і тяжіюча над нею загроза втрати власного високого статусу, що йде від законодавчих ініціатив ізраїльських правих». Так, згідно з законопроектом внесеним в 2008 р. групою депутатів Кнесету, арабську мову, разом з англійською та російською, пропонується зробити другою офіційною мовою, в той час як іврит, в разі прийняття законопроекту, стане єдиною основною мовою» країни. І хоча дана ініціатива поки не знаходить достатньої підтримки в стінах парламенту, вона відображає реальний стан справ у мовній сфері³.

Тому, вслід за Бернардом Спольські і Іланой Шохамі, будемо розрізняти мовну ідеологію певного суспільства - погляди на мову і її використання та мовну практику - звичні схеми вподобання певних мов зі всіх можливих варіантів⁴.

Якщо слідувати цьому визначенню, то можна стверджувати, що на різних етапах історії Держави Ізраїль мовна ідеологія мала неоднаковий вплив на мовну практику суспільства, проте, визначення і сприйняття Ізраїлю в якості мононаціональної єврейської

держави незмінно виражалось в його одномовній ідеології, яка характеризується, окрім іншого, інституційною зневагою до мультикультурної реальності¹. Тоді як Ізраїль є історично і фактично багатомовною державою, міцність одномовної ідеології, що використовується для ревіталізації івritу, веде до суттєвого звуження сфер застосування інших мов, в тому числі арабської². Ця одномовна ідеологія передбачає використання однієї мови - івritу в усіх сферах життя суспільства, і, звичайно, виключає надання відповідного статусу будь-якій іншій мові, включаючи автохтонну - арабську³.

Розглядаючи існуючу в Ізраїлі мовну практику, творчо застосуємо запропоновану Джайлсом, Борхесом і Тейлором модель так званої етнолінгвістичною життєздатності», спростивши її динамічний і прогностичний характер до квазістатичного. Модель пропонує набір соціальних змінних, згрупованих за трьома основними напрямками: статутні фактори, демографічні змінні і фактори інституційної підтримки, що найбільшою мірою свідчать про рівень етнолінгвістичною життєздатності. Модель стверджує, що чим більшою життєздатністю володіють етнолінгвістичні групи, тим успішніше вони борються за збереження своєї колективної соціальної ідентичності, а також підтримують функціонування своєї рідної мови в різних суспільних сферах. На противагу цьому, етнолінгвістичні групи, що володіють малою життєздатністю, з часом втрачають, як свою унікальну колективну ідентичність, так і свою рідну мову⁴.

Під статусними факторами будемо розуміти економічний добробут, соціальний стан і символічний статус мови. При цьому, економічний статус мови, ймовірно, буде ключовим елементом її життєздатності. У цьому світлі, ізраїльські араби, що являють собою національну меншину, мають відносно низький економічний статус: рівень життя більшості з них істотно нижче середнього показника рівня життя єврейського населення, а залежність ізраїльських арабів

¹ Bekerman Z. Israel: Unsuccessful and Limited Multicultural Education / Z. Bekerman // SA-eDUC JOURNAL / Special Edition on Education and Ethnicity. – 2009. – № 2(6) – P. 137.; Декларация Независимости Государства Израиль [Електронний ресурс] // Еврейское агентство для Израиля – 1948. – Режим доступу: <http://www.jafi.org/JewishAgency/Russian/Education/Jewish%20Life/Festivals/Independence%20Day>

² Harel-Shalev A. Arabic as a Minority Language in Israel: A Comparative Perspective / A. Harel-Shalev // Adalah's Newsletter – 2005. – № 14 – P. 4-5.

³ Ilan S. MKs: Make Hebrew the only official language [Електронний ресурс] / S. Ilan // HAARETZ – May 19, 2008. – Режим доступу: <http://www.haaretz.com/print-edition/news/mks-make-hebrew-the-only-official-language-1.246058>

⁴ Spolsky B. The Languages of Israel Policy, Ideology and Practice / B. Spolsky, E. Shohami // Bilingual Education and Bilingualism – Clevedon: Multilingual matters – 1999. – P. 302.

¹ Amara M. The Vitality of the Arabic Language in Israel from a Sociolinguistic Perspective / M. Amara // Adalah's Newsletter. – 2006. – № 29 – P. 1.

² Spolsky B. Introduction / B. Spolsky, E. Shohami // Language Education of Minority Children – MA: Newbury House, 1972. – P. 1.

³ Giles H. Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations / H. Giles, R.Y. Bourhis, D.M. Taylor // Language, Ethnicity and Inter-group Relations. – New York: Academic Press, 1977. – P. 34.

⁴ Giles H. Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations / H. Giles, R.Y. Bourhis, D.M. Taylor // Language, Ethnicity and Inter-group Relations – New York: Academic Press, 1977. – P. 307-343.

від єврейського сектора економіки як і раніше величезна. Другим фактором є соціальний статус мови, інакше кажучи, її престижність¹. «Коли мова більшості розглядається як та, що надає більш високий соціальний статус, більшу політичну вагу, зсув у бік мови більшості може відбутись»². Третім фактором є символічний статус мови. Тут, стан справ Демонструє помітні суперечності³. Незважаючи на свій формально високий статус, арабська мова практично не помітна в публічній сфері⁴. Разом з тим, незважаючи на поточний стан і перспективи арабської мови в Ізраїлі, ізраїльські араби сприймають свою рідну мову в якості одного з найважливіших маркерів власної ідентичності.

Друга група чинників — демографічні, включає в себе: кількість носіїв певної мови на відповідній території, географічне розташування етнолінгвістичної меншини, а також число змішаних шлюбів, укладених між представниками різних етнолінгвістичних груп. На сьогоднішній день, ізраїльські араби складають близько 20% від загальної чисельності населення країни. Крім того, близько 3,5 млн. арабомовних палестинців проживає на Західному березі, у секторі Гази і Східному Єрусалимі, не кажучи вже про оточуючі Ізраїль арабські країни⁵. Що стосується географічного розподілу, то переважна більшість арабського населення Ізраїлю зосереджена в трьох зонах: близько 60% живуть на півночі, в Галілеї, 20% - в центрі країни, ще 10% мешкають на півдні, в Негеві, решта 10%-у шести містах зі змішаним єврейсько-арабським населенням⁶. Тим не менш, навіть в змішаних містах, вони живуть переважно в окремих кварталах. З точки зору соціальної лінгвістики це означає, що ізраїльські араби використовують арабську в якості мови спілкування у багатьох сферах життя. Щодо змішаних шлюбів, котрі

укладаються між івритомовними і арабомовними жителями країни, можна сказати, що вони розцінюються в суспільстві як соціально девіантна поведінка. Тому моделі поведінки, що існують в мовній сфері, схильні передаватись від покоління до покоління.

Ще один набір факторів, які значно впливають на життєздатність мови, відносяться до інституційної підтримки, яку та отримує¹. «До відповідних установ належать національні, регіональні та місцеві органи влади, ... культурні товариства, комерційна та виробнича сфери, засоби масової інформації, і не в останню чергу освіта»². Незважаючи на високий статус арабської мови, закріплений в ізраїльському законодавстві, саме іврит є мовою бюрократії, мовою вищої освіти, практично всіх вітчизняних традиційних та електронних ЗМІ і, найголовніше, тих секторів ринку праці до яких має доступ арабська меншина. І хоча ізраїльські араби займаються владнанням громадських справ за допомогою місцевого самоврядування, вони, в силу нейтралістського характеру ізраїльського уряду, не здійснюють повний контроль над ними. Тому, через інтенсивне і постійне спілкування з урядом, арабські ради та муніципалітети змушені використовувати іврит у всіх офіційних документах. Що стосується культурних товариств ізраїльських арабів, то більшість з них використовує арабську в якості мови комунікації, однак, найчастіше, особливо, коли мова йде про міжнаціональні відносини, використовується й іврит³.

Резюмуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що іврит, на сьогоднішній день, є гегемонною мовою в країні, в той час як арабська є соціально значущою мовою лише для арабської меншини, що й як і раніше грає ледь помітну роль в публічній сфері.

- ¹ Amara M. The Vitality of the Arabic Language in Israel from a Sociolinguistic Perspective / M. Amara // Adalah's Newsletter. — 2006. — № 29 — P. 3-4.
- ² Baker C. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. / C. Baker. — Multilingual matters — 2011. — P. 55.
- ³ Amara M. The Vitality of the Arabic Language in Israel from a Sociolinguistic Perspective / M. Amara // Adalah's Newsletter. — 2006. — № 29 — P. 4.
- ⁴ Giles H. Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations / H. Giles, R.Y. Bourhis, D.M. Taylor // Language, Ethnicity and Inter-group Relations. — New York: Academic Press, 1977. — P. 34.
- ⁵ Amara M. The Vitality of the Arabic Language in Israel from a Sociolinguistic Perspective / M. Amara // Adalah's Newsletter. — 2006. — № 29 — P. 4-5.
- ⁶ Карасова Т.А. Политическая история Израиля: Блок Ликуд: прошлое и настоящее / Т.А. Карасова. — М.: Наталис: Ин-т востоковедения РАН, 2009. — С. 291.

- ¹ Amara M. The Vitality of the Arabic Language in Israel from a Sociolinguistic Perspective / M. Amara // Adalah's Newsletter. — 2006. — № 29 — P. 5-6.
- ² Baker C. Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. / C. Baker. — Multilingual matters — 2011. — P. 57.
- ³ Amara M. The Vitality of the Arabic Language in Israel from a Sociolinguistic Perspective / M. Amara // Adalah's Newsletter — 2006. — № 29 — P. 6-7.